

Оксана Чеберяко
д-р іст. наук, канд. екон. наук, професор
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНІМ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Розвиток світової економіки характеризується поширенням міжнародних боргових відносин, а це засвідчує, що зовнішній державний борг набув важливого значення в фінансових системах більшості країн світу. Будучи інструментом забезпечення виконання державою своїх функцій, особливо у період кризових явищ та пандемії Covid 19 за умови обмеженості власних ресурсів та макроекономічного регулювання загалом, значення та природа державного боргу, а також його вплив на економічні процеси держави, особливо у міру зростання обсягів, були та залишаються предметом широких дискусій вітчизняних та іноземних вчених.

Управління державним боргом є складним процесом і передбачає комплекс державних заходів з формування умов залучення кредитів, їх використання та сплати відсоткових доходів кредиторам і погашення боргу, а також забезпечення потрібної платоспроможності держави [1]. Забезпечення оптимального боргового навантаження, яке за своєю характерною сутністю передбачає своєчасне та повноцінне виконання власних боргових зобов'язань, не створюючи додаткових загроз борговій безпеці та стійкості фінансової системи країни загалом є стратегічним завданням.

Управління державним боргом в Україні здійснюють: Кабінет Міністрів України; Міністерство фінансів України; Національний банк України; Державне казначейська служба України [1].

Досвід управління зовнішнім державним боргом в Україні історично характеризувався відсутністю послідовності в залученні та використанні зовнішніх запозичень, що призвело до хронічної проблеми зростання тиску боргових платежів на державний бюджет, тому постає потреба у пошуку та розробці напрямів удосконалення зовнішньоборгового менеджменту як передумови забезпечення стійкості державних фінансів, що сприяє покращенню боргової безпеки країни.

Для можливості повноцінного дослідження практики управління зовнішнім державним боргом в Україні (виявлення першопричин, обставин та факторів такого безсистемного нагромадження державної заборгованості) з метою пошуків напрямів удосконалення в майбутньому є розуміння ключових тенденцій, трендів та динаміки показників зовнішньої державної заборгованості України.

Комплексний аналіз державного боргу України, його динаміка та тенденції варто розпочати з огляду структури загального державного боргу України протягом останніх 10-ти років (табл.1).

Таблиця1

Структура державного боргу України у 2011-2020 рр.

Рік	Державний та гарантований державою борг	Внутрішній державний та гарантований державою борг			Зовнішній державний та гарантований державою борг		
	млрд грн	млрд грн	приріст, %	частка,%	млрд грн	приріст, %	частка,%
2011	473,19	173,77	-	36,7%	299,41	-	63,3%
2012	515,51	206,51	18,8%	40,1%	309,00	3,2%	59,9%
2013	584,79	284,09	37,6%	48,6%	300,70	-2,7%	51,4%
2014	1 100,83	488,87	72,1%	44,4%	611,97	103,5%	55,6%
2015	1 572,18	529,46	8,3%	33,7%	1 042,72	70,4%	66,3%
2016	1 929,81	689,73	30,3%	35,7%	1 240,08	18,9%	64,3%
2017	2 141,69	766,68	11,2%	35,8%	1 375,01	10,9%	64,2%
2018	2 168,42	771,41	0,6%	35,6%	1 397,01	1,6%	64,4%
2019	1 998,30	838,85	8,7%	42,0%	1 159,45	-17,0%	58,0%
2020	2 551,88	1 032,95	23,1%	40,5%	1 518,93	31,0%	59,5%

Джерело: складено автором за даними [2].

Проведений аналіз структури та динаміки сукупного державного боргу в 2011-2020 рр. засвідчив, що сукупний борг України досяг найвищого рівня в 2020 році за останні 10 років, а стрімка динаміка зовнішнього боргу відображає диспропорції внутрішнього кредитного ринку і генерує високі ризики рефінансування боргу [6]. Крім того, чітко прослідковується стійке переважання частки зовнішнього боргу у борговому портфелі країни; перманенте збільшення зовнішнього державного боргу, незалежно від кризового чи посткризового періоду відновлення; існування значної частки гарантованих державою зобов'язань, зокрема зовнішніх, які породжують додаткові загрози борговій безпеці; присутність неспадної тенденції зростання боргових платежів, які перекладаються на майбутні покоління, що свідчить про формування боргової спіралі та спрямування запозичень на оперативні потреби, а не на фінансування сприяння економічного зростання країни. Все це підкреслює наявність проблем з управління державним боргом, які стосуються неефективності, надмірної ризиковості відносно забезпечення боргової безпеки в країні, необґрунтованості та нераціональності, особливо в частині зовнішньоборгового менеджменту, та відсутності проявів стимулюючого поштовху від залучення зовнішніх позик для економіки України.

Географічна структура зовнішнього боргу підприємств і банків України демонструє, що частка 6-ти країн (Кіпр, Великобританія, Нідерланди, Панама, Віргінські та Кайманові острови) досягає 70,7%. У той же час, частка країн-кредиторів, фінансові системи яких майже не використовуються для уникнення оподаткування і відмивання коштів, є незначною: Німеччина – 3,5%, США – 2,7%, ОАЕ – 0,8%, Польща – 0,7%, Франція – 0,7%. Такі показники вказують на порушення класичних функцій зовнішнього кредитування в приватному секторі країни [6].

Спроможність держави обслуговувати і своєчасно погашати борг є головним показником боргової політики та запорукою боргової безпеки країни. Тому, співвідношення сумарних виплат з обслуговування і погашення державного боргу до доходів державного бюджету та ВВП є найважливішим індикатором, який характеризує ефективність боргової політики країни.

В основі формування індикаторів боргової безпеки закладається принцип граничності, який охоплює державний борг та його структуру, платежі з погашення та обслуговування боргу. Міністерством економічного розвитку і торгівлі України згідно з Наказом №1277 від 29 жовтня 2013 року були розроблені індикатори оцінки боргової безпеки та їх порогові значення для України [3].

Комплексна оцінка боргової безпеки на основі індикаторів дає змогу виявляти ризики та загрози дотримання боргової безпеки, а також фактори та чинники, які мають дестабілізуючий вплив та потенційно перешкоджають можливості прискореного розвитку фінансової системи країни загалом. Таким чином, індикатори боргової безпеки за своїм призначенням виступають методично-практичним інструментарієм визначення впливу зовнішнього державного боргу на фінансове становище держави.

З метою ідентифікації потенційних загроз, ризиків, які за ланцюжковою реакцією можуть спричинити в країні боргову кризу, а також з метою моніторингу, виявлення позитивних чи негативних середньострокових трендів впливу зовнішньоборгового тиску на стан боргової безпеки, застосовується оцінка індикаторів боргової безпеки. (табл. 2.)

Вищенаведені розрахункові результати індикаторів дають змогу свідчити про відносно небезпечний стан боргової безпеки, який характеризується домінуванням критичних значень (3 з 5-ти методологічних показників) та відновленням негативної тенденції до погіршення боргової стійкості у 2020 р., викликаній глобальними шоками економічно-епідеміологічного характеру. Період 2013-2015 рр., протягом якого абсолютно всі показники демонстрували погіршення, знаменувався кризовими явищами та небаченим впливом внутрішньокраїнних факторів: розгортання військового конфлікту на сході країни, загострення дисбалансу державного бюджету внаслідок непередбаченого впливу корекції бюджетоутворюючих статей доходів та видатків, девальвацією національної валюти та ін.

Індикатори боргової безпеки за національними методичними рекомендаціями у 2013-2020 рр.

Індикатори	Нормативне Значення, %	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	<i>не більше 60</i>	40	70	79	81	72	61	50	61
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	<i>не більше 70</i>	78	95	130	121	103	88	79	81
Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку, %	<i>не більше 11</i>	13,1	13,9	13,07	9,16	10,5	17,7	16,9	10,2
Індекс ЕМВІ + Україна	<i>не більше 1000</i>	681	2226	2375	763	574	571	457	345
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	<i>не менше 20</i>	14,4	6,0	11,3	13,8	16,3	18,2	20,8	23,2

Джерело: складено автором за даними [2-5].

Усе вищезазначене дає підстави свідчити про утворення нового етапу формування зовнішнього державного боргу, який супроводжуватиметься домінуванням невизначеності у світі на фоні коронакризи, що вимагатиме від уряду країни розробки нової концепції розв'язання проблеми надмірного зовнішнього державного боргу на основі впровадження удосконаленої середньострокової бюджетно-податкової стратегії, спрямованої на покращення стану державних фінансів та удосконалення ефективності механізму управління зовнішнім державним боргом.

Список використаних джерел

1. Чеберяко О.В. Пасічна Н. М. Державний борг як індикатор боргової безпеки. *Економічний вісник Університету. Збірник наукових праць учених та аспірантів*. Вип. 31/1. Переяслав - Хмельницький, 2016. С.283– 291.

2. Державний борг та гарантований державою борг. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg>

3. Про затвердження рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [Наказ Мінекономрозвитку України №1277 від 29 жовтня 2013 року] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України: [сайт]. URL: <http://www.me.gov.ua/file/link/222830/file/1277.TIF>

4. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua>

5. Статистика зовнішнього сектору України. Офіційний сайт Національного Банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external/data-sector-external#4>

6. Богдан Т. Зовнішні борги та внутрішні дисбаланси. URL: https://biz.censor.net/columns/3260734/zovnshn_borgi_ta_vnutrshn_disbalansi

Зоряна Лободіна

д-р екон. наук, професор

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна,

Тетяна Лушней

студентка

*ВСП «Фаховий коледж економіки, права та інформаційних технологій
Західноукраїнського національного університету», м. Тернопіль, Україна,*

Віталій Нечепоренко

студент

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ФУНКЦІЙ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ БЮДЖЕТУ ДЕРЖАВИ

Важлива роль серед економічних інструментів державного управління соціально-економічними явищами і процесами відводиться бюджету держави, за допомогою якого безпосередньо через бюджетний механізм забезпечується регулювання розподільних процесів, реалізація засад бюджетної політики, спрямованої на вирішення проблем соціально-економічного розвитку держави.

У бюджеті держави централізується близько третини ВВП: від 25,6% у 2004 р. з тенденцією до збільшення до 34,09% у 2017 р. та незначного зменшення у 2020 р. до 32,82%.

Зважаючи на численні реформи, які відбуваються в Україні, та не завжди їх однозначно позитивний вплив на бюджетні відносини, питання ефективного функціонування бюджету не втрачає своєї актуальності та потребує наукового обґрунтування його сутності, функцій як економічної категорії та характеристики впливу на суспільне відтворення.

Критичний аналіз праць учених-економістів дав змогу виокремити множину підходів, які використовуються в наукових роботах для визначення змісту бюджету держави, зокрема як: системи фінансових відносин, сукупності грошових потоків, централізованого фонду фінансових ресурсів держави, плану формування і використання фінансових ресурсів органів державної влади і місцевого самоврядування, юридичного акта, центральної ланки фінансової системи, інструменту державного регулювання.